

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och
lantbruksvetenskap

Trygghet i en stadspark

- Undersökning av trygghetsaspekten med fokus på Humlegården i
Stockholm

Sara Hambraeus Victorsson

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet, Fakulteten för naturresurser och lantbruksvetenskap
Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur

EX0499 Projekt i landskapsarkitektur, 15 hp på landskapsarkitektprogrammet, *Uppsala*

Nivå: Grundnivå G2E

© Sara Hambraeus Victorson 2013

Titel: Trygghet i en stadspark: Undersökning av trygghetsaspekten med fokus på Humlegården i Stockholm. Foto: Sara Hambraeus Victorson 2012-04-19.

Engelsk titel: Safety in a citypark: A study of the security aspect with focus on Humlegården in Stockholm

Nyckelord: Aktivitet, belysning, offentlig miljö, park samt trygghet

Handledare: Maria Hedberg, SLU, institutionen för stad och land

Examinator: Ulla Myhr, SLU, institutionen för stad och land

Online publication of this work: <http://epsilon.slu.se/>

Sammandrag

Parker utgör med sina gröna lungor en kontrast till stenstaden och är en ovärderlig resurs för storstadsmänniskan för att finna avkoppling, ro och stimulans. För att kunna erbjuda detta krävs att parkerna upplevs som trygga. Frågan om vad som skapar känslan av trygghet är komplex men en av de viktigaste faktorerna är att parken upplevs som befolkad. För att attrahera besökare krävs att parken är välskött med en gestaltning som utstrålar omsorg i kombination med intressanta, lekfulla och stimulerande, gärna ”gröna” aktiviteter. För att kunna skapa detta behöver landskapsarkitekter, politiker och tjänstemän bli medvetna om problemställningarna och de möjligheter till gestaltungs-lösningar som påverkar upplevelsen av trygghet.

Teoridelen baseras på information och studier som behandlar trygghet i offentliga utemiljöer. Alla studier var kopplade till mänsklig närvaro. En upplevd trygghetskänsla infinner sig då parker och platser är befolkade och inte upplevs ödsliga eller tomma. En blandning av människor i olika åldrar och av olika kön och med olika intressen tycks förstärka platsers upplevda trygghet. För att få en park befolkad krävs att många olika krav uppfylls. De viktigaste är ett brett utbud av aktiviteter och saker som väcker intresse, omsorgsfull gestaltning, överblickbarhet, att det är helt och rent samt välskött, att det finns bra belysning och god tillgång på naturliga sociala träffpunkter. Jag valde att tillämpa trygghetsteorierna på Humlegården, då denna park brottas med ryktet om att vara otrygg. När det gäller dokumenterade bevis på otrygghet begränsades dessa till Polismyndighetens dokumentation av brott. För Humlegården redovisas resultaten av olika undersökningar och analyser samt ger förslag för trygghetsrelaterade gestaltungs- och aktivitetstillskott. Dessa gestaltungs-förslag baserat på undersökningar, inventeringar och samtal med representanter för parkbesökare, närpolis samt andra intressenter i närområdet.

Målet med detta arbete är att bidra till en ökad förståelse för hur utformning av parker kan ske så de upplevs trygga samt att mina förslag på förbättringar av Humlegården på Östermalm i Stockholm kan genomföras.

Abstract

Parks with their green lungs are a contrast to the urban city and are invaluable resources for the metropolitan people to find relaxation, tranquility and stimulation. To accommodate this, the parks need to be perceived as safe. In order for parks to provide this they have to be perceived as safe. The question of what creates the feeling of security is complex but one of the most important factors is that the park is visited by other people. To attract visitors the park are required to be maintained with a design that exudes care, combined with interesting, playful and stimulating, like "green" activities. To create this landscape architects, politicians and officials has to be aware of the problems tackled and the opportunities that design solutions has on the perception of security.

The theoretical part is based on information and studies that deal with security in public outdoor environments. All the studies were linked to human presence. A perceived sense of security arises when the parks and sites are populated. To obtain populated, the key is a wide range of activities and things that arouse interest, careful design, transparency, that it is quite and clean and well maintained, that there is good lighting and natural social meeting points. I chose to apply the general security theories on a specific place called Humlegården in Stockholm, Sweden.

This work aims to increase the knowledge of how design reflects on the feeling of safety.

Introduktion och bakgrund

Parker utgör med sina gröna lungor en kontrast till staden och är en ovärderlig resurs för storstadsmänniskan för att finna avkoppling, ro och stimulans. När allt fler människor flyttar in till städerna blir gröna områden ännu viktigare som resurs. I Göteborgsposten skriver Thorsson et al. (2012) att grönområden såsom parker blir viktiga för att få till en hållbar stadsutveckling. De menar att vistelse i parker och andra gröna miljöer bland annat visar sig förebygga och hjälpa mot övervikt såväl som ohälsosam stress, något som de påpekar, redan är stora folkhälsoproblem för många människor i dagens städer. Att parker då kan ses som en investering för att lätta på belastningen för sjukvård och socialförsäkringar är genom detta är ett faktum enligt deras artikel. Men trots detta så är vegetationen inte något som uppmärksammas eller får den uppmärksamhet som den är värd för människors hälsa enligt författarna. De menar att förtätningar ofta sker med intrång på grönskans utbredning. De gröna ytorna i staden är en resurs för mänsklig interaktion och spontana möten för en bred användargrupp. Sociala ytor i grönområden beskriver Thorsson et al. som parker, koloniområden, öppna stadsodlingar, lekområden, samt promenadstråk. Författarna skriver att parker behöver tilltala och uppfylla människornas krav för att användas och bli befolkade. För att parker skall utnyttjas väl så understryks det att de behöver upplevas trygga att vistas i och att deras innehåll, gestaltning och underhåll motsvarar medborgarnas förväntningar. Som avslutning menar Thorsson et al. (2012) att om offentliga rum inte gestaltas för stadens människor så blir de tomma, ödsliga och otrygga.

Media förmedlar och lyfter fram fall där brott begås i samband med parker, vilket förstärker bilden av att parker är otrygga miljöer. Exempel på rubriker är ”Flicka våldtogs – mitt i Stockholm” (Chaaban & Eriksson 2011), ”Här är Stockholms farligaste parker” (Metro 2011), ”Kvinna våldtagen i Humlegården: En ung kvinna blev natten till torsdagen våldtagen i Humlegården” (Svenska dagbladet 2007), ”23-åring fick fängelse för våldtäkt i Humlegården” (Sveriges radio 2005).

Parken Humlegården ligger i centrala Stockholm, mellan Stureplans nöjeskvarter och Östermalms bostadskvarter och är en park som omnämns flertalet gånger i samband med överfall. Delar av Humlegården är klassade som riksintressen (Ekroth & Dessalles 2010) och Humlegården är med sina 11 hektar, näst efter Kungsträdgården, Stockholms äldsta park.

Den Nationella Trygghetsundersökningen som Brottsförebyggande rådet (BRÅ) genomfört visar att var femte person i Stockholm känner sig otrygg utomhus på kvällen när det är mörkt (Boverket 2009).

Människors liv och livskvalitet begränsas på grund av otrygghet och rädsla då de undviker att vistas i offentliga miljöer till följd av mörker (Farrington & Welsh 2007).

Begreppsprecisering

Eftersom begrepp som ”trygghet” och ”otrygghet” till sin natur är subjektiva behövs en precisering av vad som avses med respektive ord inom ramen för denna uppsats.

Trygghet - En subjektiv och personlig känsla där personen är fri från oroande eller hotande inslag i omgivningen (Björkemarken 2007).

Upplevd trygghet - en subjektiv personlig känsla av trygghet (Björkemarken 2007).

Otrygghet - Motsatsord till trygghet, en person som känner oro eller något hotande i omgivningen (Björkemarken 2007).

Upplevd otrygghet - en subjektiv personlig känsla av otrygghet och yttre hot som medför en bristande tillit till en plats (Författarens egen precisering).

Personangrepp - aktiva handlingar där en eller flera gärningsmän går till angrepp mot en eller flera personer. Inom denna kategori innefattas: rån, misshandel, våldtäkt ¹.

Trygghet i offentlig miljö

Följande litteratur användes för att ge en överblick av litteraturen om vad som fungerar trygghetsskapande i gröna offentliga miljöer och hur belysning och hur besöksfrekvens påverkar trygghetskänslan.

Viktiga faktorer för att skapa platser som upplevs trygga är att de är småskaliga, utblickbara med möjlighet till insyn (Wallqvist, 2008). Boverket och Infab (2010) skriver att utformningen av grönskan är av stor vikt. De menar att grönska som upplevs naturligt kompletterad med blommande växter ökar trygghetskänslan. Blommande växter utstrålar omsorg och trygghet. Planteringar som ser naturliga ut med blommande växter upplevs positivt, liksom blommande undervegetation och genomsiktliga planteringar. För att öka den upplevda tryggheten bör man enligt Boverket och Infab (2010) förankra buskskikt i perennitor, helst blommande. Det kommer att leda till att miljön uppfattas som planerad och mer omhändertagen, såväl som småskalig, vilket gynnar den upplevda tryggheten. Slutligen skriver Boverket och Infab (2010) att omsorg om växternas underhåll och beskärningar är viktigt och också bidrar till att skapa trygghet.

Nygren (2011) skriver att förvaltning och underhåll är viktigt, att det måste vara helt, rent, städlat och välskött samt att miljön bör vara omsorgsfullt gestaltad för att förmedla trygghet. I detta menar Nygren även att grönska och växter ska vara välskötta och hanterade med omsorg liksom övriga ytskikt, utemöbler och byggnader i parken.

Gestaltningen av parker bör vara omsorgsfull, attraktiv och trivsamt samt utformad så att olika typer av besökare attraheras (Boverket & Infab 2010).

Genom en medveten gestaltning kan man skapa bra förutsättningar för platser som gynnar positiva sociala relationer och mänsklig närvaro. Miljöerna måste utformas så att de är överblickbara på ett bra sätt för besökare (Wallqvist 2008) och samtidigt undvika att ge besökaren känslan av att vara övervakad eller iakttagen.

¹ Göran Åhlander, Östermalms närpolis.

Gestaltningen av ljussättningen är viktig i parker, Farrington och Welsh (2007) beskriver kopplingen mellan ljus och trygghet respektive mörker och otrygghet. De menar att belysning som är bra och funktionell, noggrant placerad och omsorgsfullt gestaltad inger trygghetskänsla. En bra belysning signalerar omhändertagande och bidrar även till att fler väljer att vistas på platsen. Men även att belysning ger orienteringsmöjligheter och en överblick vilket är viktigt för trygghet och att brottsbenägna personer undviker att agera på upplysta platser (Farrington & Welsh 2007). Boverket och Infab (2010) framhåller att byggnader med fördel kan belysas för att skapa rum och trygghet.

Nilsson (2007) fokuserar istället på ljudets inverkan som ett gestaltningselement för att skapa trygghet. Exempelvis kan ljudinspelningar av fågelsång, susande träd eller klassisk musik fungera avstressande och trygghetsskapande.

Kameraövervakning för att öka den upplevda tryggheten är inget alternativ enligt Boverket och Infab (2010). Enligt Boverket signalerar kameraövervakning att besökaren bör vara på sin vakt, samtidigt som kameraövervakning inger falsk trygghet eftersom ingen person finns på plats för att ingripa om något väl händer (Boverket & Infab 2010).

Sammanställning av trygghetsskapande faktorer enligt litteraturen

Vad fungerar som trygghetsskapande faktorer i gröna offentliga miljöer?
Omsorgsfull gestaltning
Överblickbarhet
Småskalighet
Möjligheter till insyn
Naturligt utformad grönska med inslag av blommande växter
Genomsiktliga planteringar
Ljussättning för överblickbarhet
Ljussättning för orienteringsmöjlighet
Ljussättning för att skapa rum
Lysa upp byggnaders fasader
Ljudinspelningar

Metoder för att lokalisera känslan av otrygghet

Hot Spot är en metod som innebär att man på kartor markerar platser, typ av brott samt faktorer som påverkar aktuellt område (BRÅ 2000). Resultatet används för åtgärder i förebyggande syfte, genom att sätta in resurser där brott sker.

Brottsförebyggande rådet skriver att det är när flera kartmaterial överlappas som man kan hitta problempunkter i ett område.

Broken Window är en teori som utgår från tanken att trasiga, skräpiga inslag i en miljö snabbt förmedlar en känsla likgiltighet, ingen bryr sig, vilket gör att förstörelsen sprider sig (Nygren 2011). Vidare skriver Nygren att skadegörelse ökar antalet brottsliga handlingar och skapar en känsla av otrygghet.

Trygghetsvandringar är en arbetsmetod som tar fram underlag och dokumentation beträffande vad som behöver förändras för att öka känslan av trygghet i ett område (Wallqvist, 2008). Det innebär att en grupp människor som representerar olika delar i samhället, med blandade åldrar, kön, kompetens och bakgrund, utvärderar ett område genom att de tillsammans genomför

områdesvandringar. På vandringen dokumenterar gruppen tillsammans delar som känns otrygga respektive trygga.

Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att undersöka vad som fungerar som trygghetsskapande i gröna offentliga miljöer under kvällstid. Frågeställningen blev således; Vad påverkar trygghetskänslan i gröna offentliga miljöer under kvällstid? Litteraturens teori översattes därefter i ett platsexempel på parken Humlegården, för att illustrera hur teorierna kunde appliceras på en befintlig plats.

Uppsatsen avser att inspirera och bidra med kunskap om gröna offentliga miljöer till såväl landskapsarkitekter, planerare och politiker i deras arbete med planering och gestaltning av parker.

Avgränsningar

Uppsatsens tidsram omfattar 360 timmar och undersökningarna avgränsades av tidsramen. Inventeringarna i Humlegården utfördes under sommarhalvåret 2012 samt en ytterligare inventering utfördes under en vinterdag i december 2012.

När det gällde tecken på otrygghet begränsades arbetet till Polismyndighetens dokumentation av brott, det vill säga anmälda personangrepp där en eller flera gärningsmän är aktiva. I den brottsstatistik som Polismyndigheten lämnat ut uteslöts de brott som inte är personrelaterade, riktar sig mot myndighetspersoner, samt brott som begåtts på andra platser än utomhus.

Metod

Mina metoder baserade jag på **litteraturstudier**, **inventeringar** och **samtal**, där utgångspunkten låg i att lokalisera vart det kändes otryggt och därigenom nå otrygghetsproblemet.

Litteraturstudierna applicerade jag på parken Humlegården i Stockholm. Detta gjorde jag för att jag ansåg att undersökningen om vad som påverkar besöksfrekvens och trygghetskänsla blev konkretare genom ett platsexempel.

Inventeringar och samtal utfördes under tre inventeringstillfällen där jag själv inventerade parken och under dessa tillfällen även samtalade med besökare i parken. Efter inventeringar och samtal med besökare i Humlegården så ringde jag runt till personal som jag ansåg ha en relation till Humlegården genom sitt arbete. De personer som ställde upp på att träffas och samtala var Mats Claesson², ansvarig för Trygghetsvandring på Östermalm (chef för barn och ungdom Östermalm), personal på parkleken i Humlegården samt polis Göran Åhlander på Östermalms närpolis.

2 Mats Claesson, Chef för barn och ungdom, Östermalms stadsdelsförvaltning.

Litteratursökning

Utgångspunkten i min metod är att införskaffa kunskap om vilka faktorer som är trygghetsskapande i gröna offentliga miljöer. För att söka efter texter på internet som behandlade ämnet så använde jag mig av Google sökmotor och Epsilon. Jag letade efter texter med sökorden offentlig miljö, park, trygghet, aktiviteter i parker, upplevd trygghet, otrygghet och brott i utomhusmiljöer.

I litteraturen fann jag teorier om hur otrygghet kan lokaliseras. Jag bestämde mig för att följa det spåret och ta hjälp av lokaliseringsmetoderna för mina inventeringar och samtal.

Inventeringar och samtal

Vid inventeringarna av Humlegården valde jag en blandning av olika inventeringsformer då jag ansåg att trygghetsaspekten blev bäst belyst genom detta. Syftet med inventeringarna och samtalen var att undersöka om det fanns någon koppling mellan Humlegården och den omtalade otryggheten som Sveriges radio (2005), Svenska dagbladet (2007), Metro (2011), Chaaban och Eriksson (2011) skriver om.

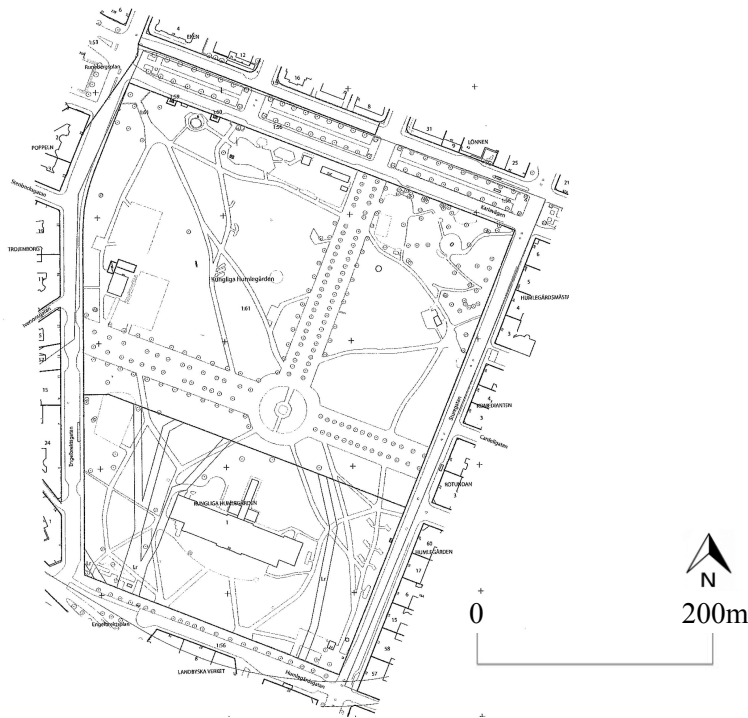
De inventeringsmetoder som jag utgick från var mina erfarenheter från mina år på Landskapsarkitekturutbildningen på Ultuna, samt *Hot spot*, *Broken window*, *trygghetsvandringar* och till sist de faktorer som litteraturstudierna anser vara trygghetsrelaterade (gestaltning, aktivitet och belysning).

Inventeringarna och samtalen utfördes av mig, under tre tillfällen, våren 2012 samt vintern 2012 i Humlegården i Stockholm.

Då jag ansåg att mina egna inventeringar och samtalen med besökare skulle bli mer korrekt om Humlegården besöktes under kvällstid såväl som under dagstid, så bestämde jag att besöken skulle förläggas på två inventeringsbesök under dagstid och ett under kvällstid. Att inventeringarna och samtalen utfördes under både dag och kvällstid berodde på flera orsaker. Parken kunde lättare inventeras i dagsljus, besöksantalet var minimalt under kvällstid, och då besökare i parken i regel ogärna ville stanna upp för att besvara några frågor var det fler som hade möjlighet under dagstid.

Uppfattningarna om Humlegården markerades både i skrift och på kartunderlag då *Hot spot* och *trygghetsvandringar* förespråkar kartunderlag som utgångspunkt.

Jag valde att tillfråga besökare samt personer som arbetade i anslutning till parken för att få ett övergripande, generellt resultat.

Kartan som användes som underlag vid Hot spot, Broken window, samtal med besökare, polis samt vid samtal med personal. Kartan ovan är en förminskning av kartunderlaget. Karta med tillstånd från Stockholms stadsbyggnadskontor.

Med inspiration ifrån *Hot spot* så markerades de ytor som upplevdes otrygga att passera på plankartan ovan, då i skala 1:1000, men här visar jag kartan som en förminskad bild.

Enligt *Broken window* så markerades de områden som föreföll skräpiga och ej omhändertagna på plankartan.

I enighet med *Trygghetsvandringar* så noterade jag de stråk och delar av Humlegården som upplevdes otrygga på en plankarta.

I övrigt undersökte jag gestaltningens likheter och skillnader med informationen som framkommit i litteraturen om vad som skapar trygghet. Inventeringen syftade därför även till att omfatta befintliga och saknade gestaltningselement i Humlegården. Omsorgsfull gestaltning, överblickbarhet, småskalighet, möjligheter till insyn, naturligt utformad grönska, inslag av blommor, genomsiktliga planteringar, aktiviteter samt ljussättning för överblickbarhet, orienteringsmöjlighet, för rumsbildning och fasad.

Illustration över Humlegårdens mörkaste partier

Humlegårdens belysning och eventuellt samband med gångstråk, otrygghet och mörka partier inventerades genom att de mörka partierna i parken blev mörka fält på ett kartmaterial över Humlegården.

Samtal med besökare

Förutom egna inventeringar så svarade besökare på frågor om deras egna upplevelse av tryggheten i parken. Svaren samlades in skriftligt och muntligt men även som illustrationer på nedanstående karta över Humlegården där besökarna själva ritade på underlagskartan över Humlegården med en röd penna.

För att få en ålders- och genusspridning tillfrågades tio kvinnor och tio män, som valdes med ett åldersspann från tjugo till åttio års ålder.

Frågorna formulerades för att ringa in vad besökarna hade för mål med att besöka parken, för att få fram om Humlegården var ett mål i sig eller snarare en plats på väg mot ett annat mål. Med frågorna ville jag se vilka delar av parken som besökarna upplevde som otrygga platser samt vart de ville ha fler aktiviteter. Med frågorna ville jag även se om besökarna upplevde Humlegården som olika trygga dag respektive kvällstid och vilka vägar de valde att gå vid olika tidpunkter.

Frågorna som ställdes till tjugo besökare var:

- » ”Vad tycker du är det bästa med Humlegården?”
- » ”Vad tycker du saknas eller är dåligt med Humlegården?”
- » ”Vad brukar du göra i parken?”
- » ”Vilka vägar brukar du välja att gå dagtid?” (rita på en karta)
- » ”Vilka vägar väljer du att gå kvällstid/ på natten?” (rita på karta,)
- » (Om valet av vägar är olika) ”Varför väljer du olika vägar dag respektive kvällstid?”
- » ”Är det någon del du anser otrygg?” (rita på karta)
- » ”Vad tror du skulle göra parken tryggare kvällstid/ på natten/ när det är mörkt ute?”

Besökarnas svar på vilka vägar de väljer under dagtid markerades som röda linjer på kartmaterialet över Humlegården för att en jämförelse mellan dag och kvällstid skulle bli möjlig.

För att få en överblick över besökarnas egna svar på vilken skillnad olika faktorer spelar för den upplevda tryggheten i Humlegården under kvällstid/ på natten så sammanställde jag förslagen i en tabell.

Samtal med personal inom Trygghetsvandringar, Parkleken i Humlegården samt Östermalms närpolis

Utöver besökande i Humlegården vid inventeringstillfällena så kontaktades Mats Claesson³, ansvarig för Trygghetsvandring på Östermalm, chef för barn och ungdom, för att få en övergripande bild om Humlegårdens situation, deras erfarenheter och intryck. Mats Claesson tillfrågades även om utförda såväl som hans egna framtida tankar beträffande tryggheten i Humlegården, detta för att jag skulle kunna ta del av tidigare problem och lösningar angående Humlegårdens upplevda trygghet.

Även personal på parkleken i Humlegården som ligger i parkens nordöstra del mot Karlavägen, tillfrågades och besvarade ovanstående frågor och fyllde i kartmaterial.

Samtal med polis Göran Åhlander på Östermalms närpolis gav inblick i polisens generella syn på Humlegården.

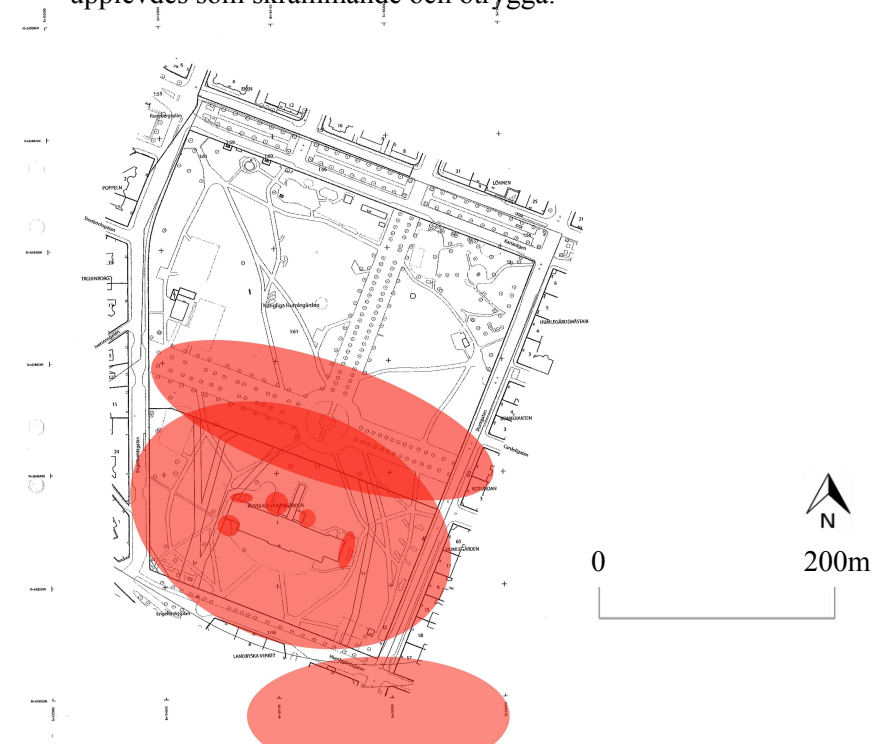
3 Mats Claesson, Chef för barn och ungdom, Östermalms stadsdelsförvaltning.

Resultat

Inventering och samtal beträffande upplevelsen av trygghet har lett fram till flera faktorer som tillsammans påverkar upplevelsen i Humlegården. De enskilda metoderna och fokus punkterna samverkar och redovisas därför utan inbördes ordning.

Inventering av Humlegården med hjälp av Hot spot

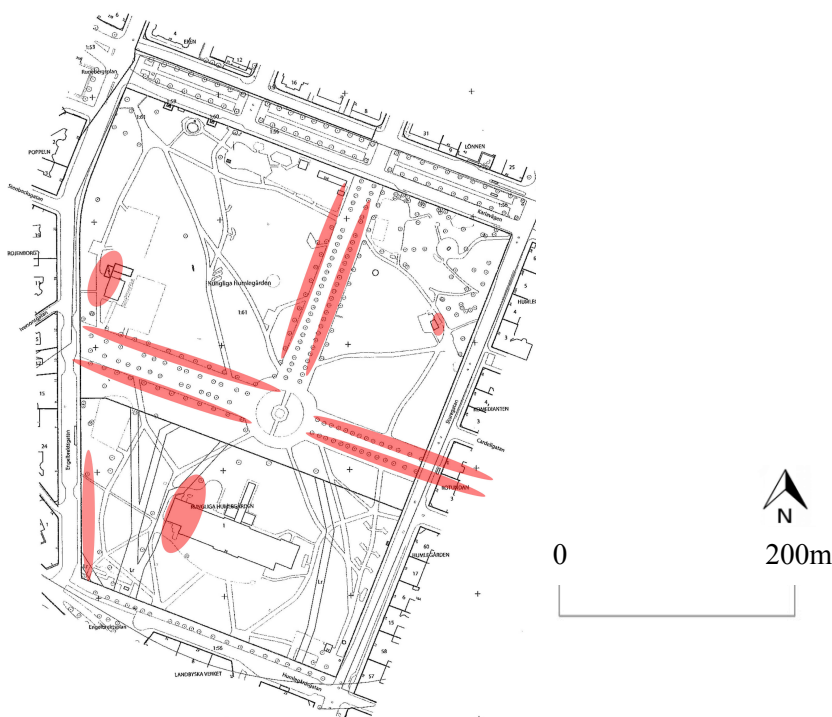
Inventeringsmetoden *Hot spot* resulterade under kvällstid i kartmaterial där Humlegårdens mittpunkt och närmaste området intill Kungliga biblioteket upplevdes som skrämmande och otrygga.

De röda fälten visar områden som ansetts otrygga under kvällstid av besökare, polis samt personal i parken. Karta enligt "Hot spot", författarens egen sammanställning utefter samtal. Underlagskarta med tillstånd från Stockholms stadsbyggnadskontor.

Inventering av Humlegården enligt Broken window- teorin

Inventeringar enligt *Broken window* utfördes i hela Humlegården. De platser som passade in under *Broken window* berörde Humlegårdens västra del där Humlegårdens egen parkförvaltning håller till med byggnader, parkerade fordon och tillhörande markyta, vilket gav ett skräpigt och rörigt intryck. Längs de stora alléerna och i den sydvästra delen fanns skräp och sopor på marken. Baksidan av sommarserveringen Debaser Humlegården är skräpigt, vanskött, detta syns särskilt under vinterhalvåret då grönskan inte döljer detta. Under vinterhalvåret stod dörrarna till toaletterna halvöppna vid Debaser Humlegården och det var skräpigt längst hela baksidan av baren som även vetter mot gångvägen.

De röda fälten visar områden som ansetts skräpiga under inventering kvällstid av författaren. Karta enligt "Broken window". Underlagskarta med tillstånd från Stockholms stadsbyggnadskontor.

Inventering enligt metoden trygghetsvandringar

Inventeringar av upplevelsen av trygghet och otrygghet enligt *Trygghetsvandringar* sammanföll med Humlegårdens svagbelysta områden under kvällstid (se kartan över Humlegårdens mörkaste partier på sid 15). Under dagtid var det inte något område som upplevdes otryggt.

Inventering av Humlegårdens gestaltning

Gestaltningen inventerades utefter nyckelorden omsorgsfullhet, överblickbarhet, småskalighet, insyn, naturlig utformad grönska, blomster, genomsiktlighet.

Omsorgsfull gestaltning hade Humlegårdens mittpunkt, där en staty av Linné var placerad.

Dagtid är Humlegården öppen och överblickbar, med småskalig gestaltning i parkens mittpunkt. Under kvällstid visar inventeringarna däremot på att stora obelysta delar bidrar till en oöverblickbar miljö, även småskaliga gestaltningselement faller undan då belysningen på även dessa platser är bristfällig. Detta gäller även för möjligheterna med insyn, naturliga grönskan, inslagen av blommor och tillgången på genomsiktliga planteringar.

Parkens vegetation består framför allt av stora träd och parken saknar i princip buskskikt förutom längst ytterkanterna mot de omgivande gatorna, särskilt tydligt var det mot Engelbrektsgatan och Karlavägen.

Inventering av aktiviteter i Humlegården

Aktiviteter i Humlegården är placerade i parkens kantzoner och saknas i parkens centrala delar. Östra delen av parken är relativt öppen mot Sturegatan och i sydöstra hörnet ligger Café kiosken *Humlan* tom och övergiven. I norra delen av parken ligger Lekplatsen och parkleken som är välbesökta av barn och vuxna dagtid och då upplevs trevlig och trygg. Lekplatsen och parkleken är kvällstid ödsliga.

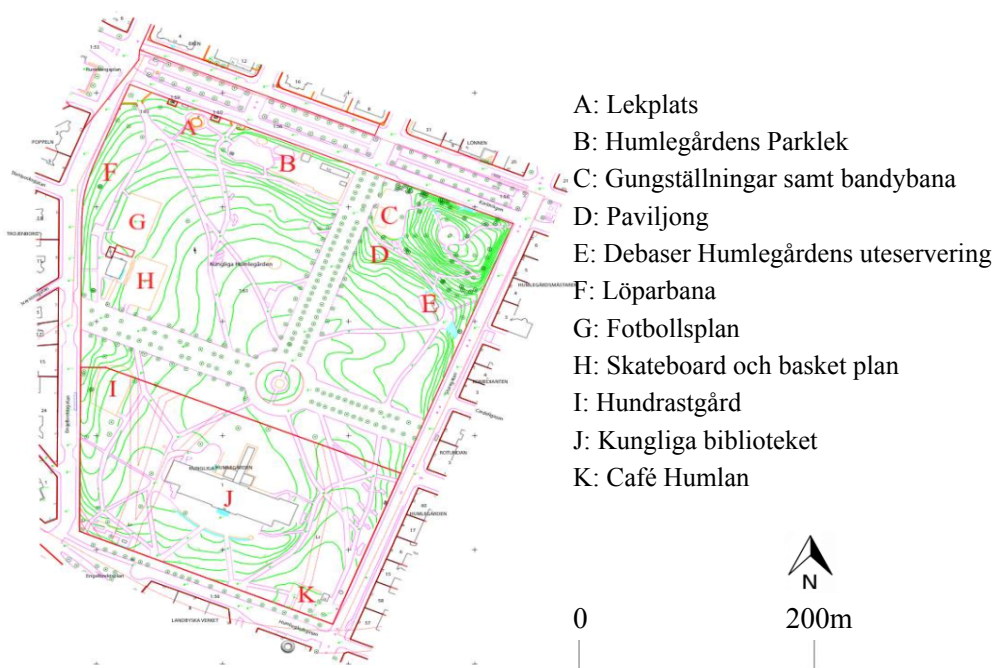
Uteservering Debaser Humlegården i nordöstra delen av parken är välbefolkat under sommarperioden, men stängd under vinterhalvåret.

I västra delen av parken ligger löparbana, bollplan, skateboard- och basketplan nära Engelbrectsgatan, de är alla välbesökta av ungdomar både dag- och kvällstid. Här var det vid mina inventeringar full aktivitet till sent på kvällen och upplevelsen var livligt och trygg.

I sydvästra delen av parken finns en Hundrastgård som visade sig vara tom vid alla besöks- och inventeringstillfällen, såväl under dag som under kvällstid, både under sommar och under vinterhalvår. Den kändes inte rättplacerad utan bidrog till att ge denna del av parken ett ödsligt intryck. Hundägare promenerade längst parkvägarna samt på trottoarerna kring parken utan att ägna hundrastgården något intresse.

De aktiviteter som finns i parken idag är riktade mot barn och ungdom. Lekplatsen och parkleken är välbesökta av barn samt skateboardparken och fotbollsplanen välbesökta av ungdomar. Det finns få aktiviteter som gör att vuxna besökare får någon anledning att vistas i parken då det inte är varmt. De flesta vuxna promenerade igenom parken för att nå mål på andra sidan. I dagsläget finns inget unikt som skapar positivt medieintresse eller lockar nya besöksgrupper till parken.

Södra delen av parken norr om Kungliga biblioteket, området runt byggnaden liksom alla mörka delar av parken var helt ödsliga under kvällsinventeringen. De platserna som var befolkade kvällstid var skateboardparken och fotbollsplanen i västra delen mot Engelbrectsgatan där ungdomar umgicks.

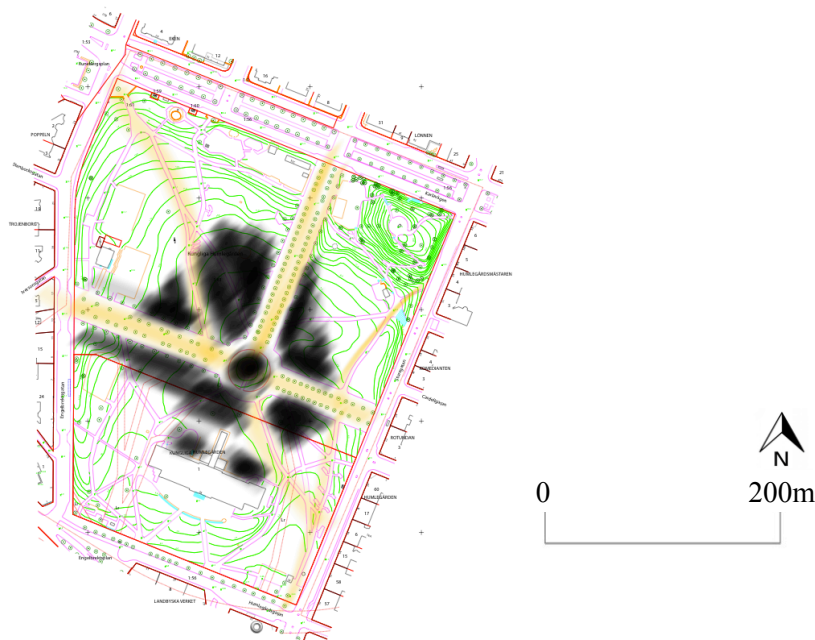

Kartan visar de aktiviteter som finns i Humlegården idag. Notera att parkens mitt saknar aktiviteter. Underlagskarta med tillstånd från Stockholms stadsbyggnadskontor.

Inventering av Humlegårdens belysning under kvällstid

Belysningen är bristfällig. Gångvägarna är upplysta, men de stora områdena runt omkring är mörka. Vid promenad på gångvägarna så domineras området intill gångvägarna av mörker utan överblickbarhet.

Humlegårdens mittpunkt och bakom Kungliga Biblioteket är de mörkaste delarna av parken.

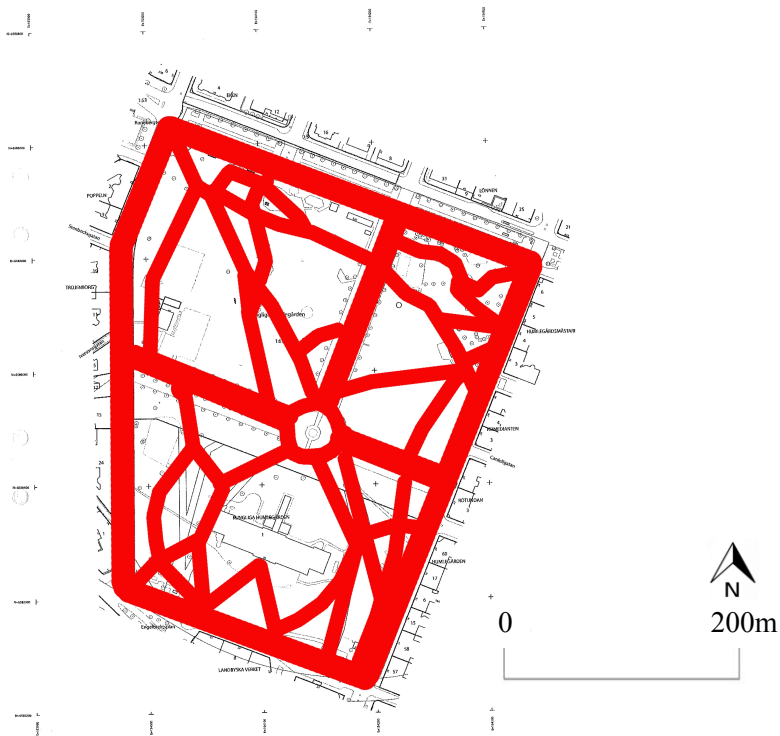

Kartan visar Humlegårdens belysning i gult samt de mörka obelysta partierna. I kartan ser man att de mörkaste partierna av Humlegården är i mitten av parken. Underlagskarta med tillstånd från Stockholms Stadsbyggnadskontor.

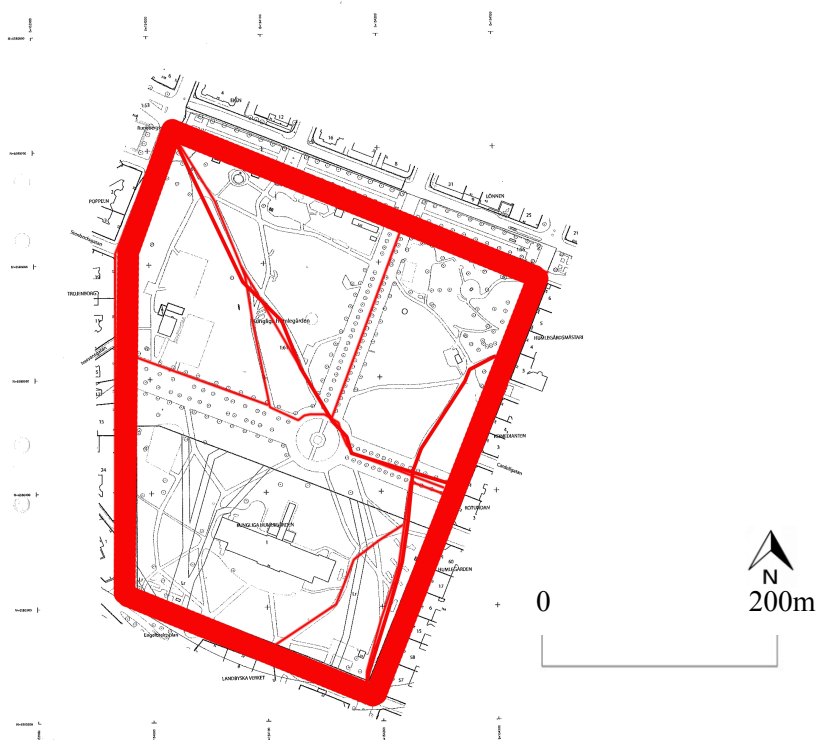
Samtal med besökare

Samtal med besökare stärkte bilden av Humlegårdens dåliga rykte hos allmänheten. Ingen av de tillfrågade hade själva varit utsatt för brott, inte heller någon nära vän eller anhörig, men alla hade hört och läst om brott och våld i parken. En övervägande majoritet av de tillfrågade besökarna svarade att de helt undviker att gå genom Humlegården efter mörkrets inbrott. Anledningarna var att parken var ödslig, rädsla för de omtalade överfall som skett bidrog till den besökarnas egna upplevda otrygghet. Detta gällde alla kvinnor och majoriteten av män, med undantag för ett fåtal medelålders män som valde att passera igenom parken även efter mörkrets inbrott. Besökarantalet under dagtid var oviktigt för känslan av trygghet, då det inte finns samma upplevelse av otrygghet under ljusa delar av dygnet.

I samtal med besökare så framhölls besöksfrekvensen och tanken om att det är mänsklig aktivitet som gör att en plats upplevs trygg, detta stärks av besökarnas olika val av vägar trots att de själva uppgav att de aldrig hade blivit utsatta för brott, inte heller någon nära anhörig. Det leder till att parken blir sämre besökt och att tankar om att det är farligt att vistas där blir bekräftat genom detta. Humlegårdens mittpunkt är en av de mörkaste delarna av parken och det är här som de flesta gångstråk korsas. Att mittpunkten av parken är mörk verkade medföra att många undvek att gå in i Humlegården, det kan kännas svårt att gå mot ett totalt mörker och inte veta vad som händer i parkens resterande delar.

Kartans röda linjer visar vägvalen som besökare gjorde under dagtid i Humlegården 2012. Under dagtid promenerar besökare på många olika vägar genom Humlegården utan påtalad otrygghet. Underlagskarta med tillstånd från Stockholms stadsbyggnadskontor.

Kartans röda linjer visar vägvalen som besökare gjorde under kvällstid i Humlegården 2012. Besökarnas förklaring till valet av vägar genom Humlegården under kvällstid var att det styrdes av otrygghet och många besökare valde att gå runt parken istället för igenom. Underlagskarta med tillstånd från Stockholms stadsbyggnadskontor.

Tabellen är författarens sammanställning över tillägg som besökare anser vara trygghetsskapande för parken Humlegården.

Vad tror du skulle göra parken tryggare kvällstid/ på natten/ när det är mörkt ute?	
Pool	1
Skridskobana	1
Restaurang	2
Ej restaurang	4
Att allmänheten ”gör sitt”, ju fler som använder parken, desto tryggare, Mer folk, Se andra människor röra sig i parken	14
Bättre promenadväg	4
Belysning, Fasadbelysning, Belysning på föremål, Lysa upp träd	18
Parkteater	2
Aktiviteter, konst, fotoutställning som vid Nybroviken	4
Kameraövervakning	2
Patrullerande polisbevakning, väktare	6

Björn Landsky⁴ på Parkleken i Humlegården, Östermalms stadsdelsförvaltning berättade att parkleken i Humlegården är välbesökt av barn och deras föräldrar och barnvårdare av olika slag. Fotbollsplanen är välbesökt och dess belysning är omarbetad och verkar nu fungera tillfredställande. Problemområden som Björn Landsky nämner är de mörka mittpartierna i parken samt den södra delen av Humlegården där flest personangrepp sker. Det största problemet anser Björn Landsky beror på Humlegårdens placering nära Stureplans krogliv. I övrigt är det de stora områdena runt stora gångvägen, vilka är dåligt belysta som han anser otrygga.

Mats Claesson berättar att det genomfördes *Trygghetsvandringar* i Humlegården för ungefär sju år sedan, men att det av olika, lite oklara anledningar sedan dess inte genomförts någon ny. *Trygghetsvandringen* som genomfördes då resulterade i att belysningen ökades till det dubbla, att vegetationen sågs över med resultatet att buskar glesades ur. Ingen nyplantering utfördes.

Göran Åhlander⁵ anser att parkens öppna delar och de stora gångvägarna uppfattas som trygga då det är god uppsikt och öppet för insyn samt att ljud kan höras av förbipasserande. En åtgärd som skulle öka tryggheten, enligt Polisman Göran Åhlander, är att belysa parken med en mer samlad belysning längst gångstråk snarare än den punktbelysning som finns idag. Den belysning som finns idag är stämningsbelysning och ger endast ett dunkelt sken. Skateboardparken, basket- och fotbollsplanen är positiva inslag för tryggheten i Humlegården anser Polisman Göran Åhlander, det eftersom det lockar aktiva ungdomar till Humlegården. Statistiken visar att fler brott inträffar under kvällar och nätter. Antal personangrepp i Humlegården över året strukturerades efter tidpunkt dessa begåtts, dag respektive kvällstid och visar att det under kvällstid sker fler brott än dagtid. Under åren 2010 och 2011 är det 55 personangrepp totalt

⁴ Björn Landsky, Chef för Parkleken i Humlegården, Östermalms stadsdelsförvaltning.

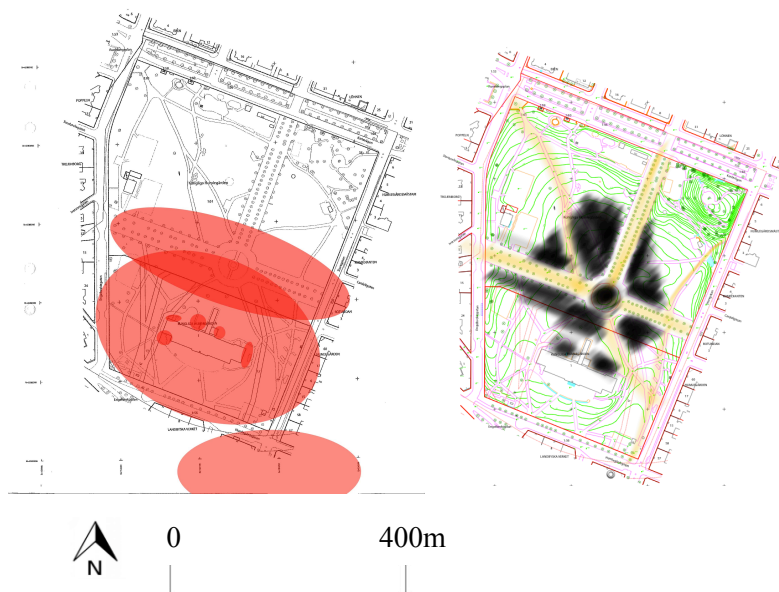
⁵ Göran Åhlander, Östermalms närpolis.

i Humlegårdens närområde, varav 40 angrepp skett mellan klockan 18 på kvällen och klockan 6 på morgonen. Beträffande årstidernas inverkan på brottsstatistiken så är sommarmånaderna överrepresenterade i förhållande till vinterhalvåret.

Analys

Analysen behandlar först inventeringsmetodernas olika resultat enskilt, för att sedan övergå till sammanflätade analyser.

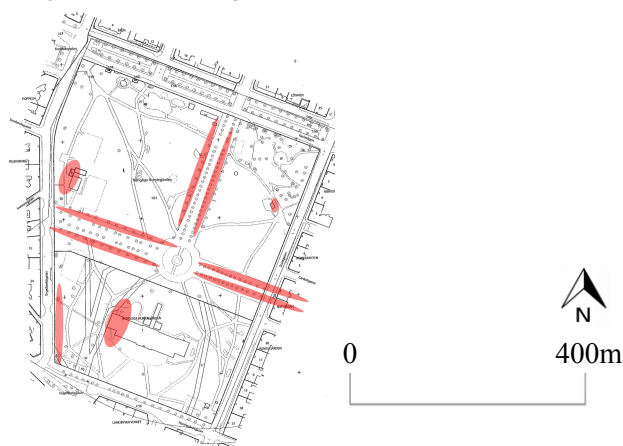
Analys av inventeringar utförda efter teorin Hot spot

Kartan till vänster visar inventering enligt "Hot spot" och är författarens egen sammanställning utefter samtal. De röda fälten visar områden som ansetts otrygga under kvällstid av besökare, polis samt personal i parken. Kartan till höger visar Humlegårdens belysning i gult samt de mörka obelysta partierna. Underlagskartor med tillstånd från Stockholms Stadsbyggnadskontor.

Resultatet visar att de mörka partierna med dålig belysning sammanfaller med de platser där besökare uppfattar miljön otrygg.

Analys av inventeringar utförda efter teorin Broken window

Kartan visar inventering enligt "Broken window" och är författarens egen sammanställning. De röda fälten visar områden som ansetts skräpiga. Underlagskarta med tillstånd från Stockholms Stadsbyggnadskontor.

Inventeringarna enligt *Broken window* visade att byggställningarna vid Kungliga biblioteket och Humlegårdens egen parkförvaltning är de skräpigaste delarna av parken. I övrigt så känns det inte lika statistiskt skräpigt utan snarare skräp som besökare har lämnat efter sig. Att parkförvaltningen själva bidrar till ett skräpigt intryck förefaller oundvikligt. Det är många maskiner, verktyg och tillbehör som behövs för att sköta en park.

Analys av inventeringen utefter trygghetsvandringar

Trygghetsvandringarna visade att Humlegården upplevdes otrygg i mittpartierna samt vid de svagbelysta områdena, men att parken under dagtid inte upplevdes otrygg.

Inventeringarna visar att Humlegården upplevs öde kvällstid, att det finns få aktiviteter i parken och att belysningen är svag med mörka partier i parkens mitt.

Kungliga bibliotekets byggnad i södra delen av parken har inga entréer ut mot parken, Kungliga Bibliotekets baksida upplevs ödslig vid alla inventeringstillfällen.

Under dagtid fanns alla åldersgrupper representerade i Humlegården och stora delar av parken längst gångstråken var befolkade. Många slog sig till ro längre stunder på bänkar, gräsmattor, lekplatser och i café serveringens omgivning. Med denna mänskliga aktivitet så upplevdes Humlegården trygg dagtid.

Kvällstid visade sig parken från en helt annan sida än dagtid. Sporadiska besökare promenerade raskt och målinriktat igenom parken längst de bredare huvudparkvägarna. Känslan var otrygg och Humlegården inbjöd inte till passage eller promenad.

Analys av Humlegårdens gestaltning

Buskar kan vara förknippat med otrygghet eftersom de skymmer siktlinjer, men Boverket skriver snarare om vegetationsskikt som viktiga element för trygghet (Boverket & Infab, 2010) i deras teori. Det verkade snarare vara övergången mellan olika vegetationsskikt som inte fungerade, att Humlegårdens vegetation saknade den naturliga karaktären där buskskikt och blommande perenner samarbetar.

Den omsorgsfulla gestaltningen med blommande perenner som finns i Humlegårdens mitt väjde inte upp mot den otrygga känslan som noterades på platsen under kvällstid. Eftersom belysningen är så svag så kommer inte gestaltningen till sin rätt.

Analys av Humlegårdens belysning under kvällstid

Att inventeringen visade en svagt belyst park med större kolsvarta fält är motsatsen till Farringtons teori om ljussättning för upplevd trygghet (Farrington & Welsh, 2007). Enligt Farrington och Welsh (2007) så skapar belysningen en upplevd trygghet om besökaren kan få överblick och uppfattning om närmiljön.

Humlegårdens mittpunkt är en av de mörkaste delarna av parken och det är här som de flesta gångstråk korsas.

Belysningen som är placerad längst gångvägarna och inte i omgivningarna omkring gångvägarna stärker den otrygga upplevelsen då besökaren är upplyst på gångvägen, men inte kan se vad som händer intill, och om det finns någon anledning att känna fara.

Att mittpunkten av parken är mörk verkade medföra att många undvek att gå in i Humlegården, det kan kännas svårt att gå mot ett totalt mörker och inte veta vad som finns på andra sidan. Belysningen kan i dagsläget därför snarare bidra till ännu starkare känsla av otrygghet istället för trivsel och trygghet.

Analys av samtal med besökare i Humlegården

Att inga besökare själva hade blivit utsatta eller kände någon som blivit utsatt för brott i Humlegården tyder på att det snarare är ryktet om hur otrygg Humlegården är när det är mörkt som hindrar besökare att vistas i Humlegården under kvällstid.

Kameraövervakning

Kameraövervakning och ständig övervakning av polis eller väktare var, enligt besökare, starka motiv för att folk skulle känna sig tryggare i Humlegården. Men då kameraövervakning och patrullerande polis/ väktare inte löser problemet enligt Boverket (Boverket & Infab, 2010) utan snarare uppmanar besökaren att vara på sin vakt, så är kameraövervakning inte en lösning för trygghet i gröna offentliga miljöer.

Servering

Många besökare uttryckte att det saknas saker som motiverar eller lockar till att vistas i parken när det inte är varmt och soligt. En ny restaurang var inte något givet, besökarna menade att det ökar antalet berusade och stökiga personer och även otryggheten. Café och serveringar var inte något som litteraturen belyste för en stärkt upplevelse av trygghet på kvällen och förslag som café och serveringar kommer därför inte att ingå som en del av Humlegårdens åtgärdsförslag.

Samtal med personal

Polisman Göran Åhlander på Östermalms närpolis som berättar att de platser han anser är mest otrygga i Humlegården, och där personangrepp oftast sker, är intill Kungliga Bibliotekets norra fasad där det finns undangömda vrår. Under inventeringarna noterades att Kungliga bibliotekets byggnad upplevdes mörk och otrygg. Åhlander menar att byggnaden upplevdes undanskymd och blir mål för många besökare som toalett, mellan fasad och buskar, något som han menade att förövare drog nytta av. Här kan fasadbelysning och perennplanteringar vara en

lösning som motar bort upplevelsen av otrygghet, något som Farrington och Welsh (2007) berättade att belysning kunde göra.

Att Åhlander blev förvånad över att Humlegården hade färre rapporterade brott än kvarteren omkring är intressant, då det rykte som Humlegården har bland besökare i så fall verkar gälla även för polisen. Humlegårdens dåliga rykte är inte baserat på faktiska brott utan snarare på en känsla av otrygghet och rädsla för brott. En förklaring till detta kan vara att det i och runt parken ofta är stökigt och högljutt på ett sätt som sprider en känsla av otrygghet även bland de poliser som arbetar där.

Sammanställning över faktorer som är relevanta för upplevelsen av trygghet i Humlegården

Vad fungerar som trygghetsskapande faktorer i Humlegården?
Ljussättning för överblickbarhet, ljussätt ytor intill gångvägar för att ge besökare en uppfattning om vad som händer i omgivningen
Ljussättning för orienteringsmöjlighet, mer belysning i parkens mitt för att leda in besökare
Lysa upp byggnaders fasader för att skapa ett positivt tillägg i parken
Mer belysning på vägar som leder igenom parken eller som en slinga runt parken
Skapa rum där detaljnivån är högre
Omsorgsfull gestaltning
Naturlikt utformad grönska med inslag av blommande växter för att skapa olika detaljeringsgrad på olika ytor
Genomsiktliga planteringar
Att allmänheten ”gör sitt”, ju fler som använder parken, desto tryggare, Mer folk, Se andra människor röra sig i parken

Analysförslag för Humlegården

Här blir en promenadslinga ett bra alternativ för att öka besöksantalet, genom att samla alla besökare på samma slinga istället för utspridda i parken kommer upplevelsen av besöksantalet att verka större. För att få besökare att välja en promenad i Humlegården så behöver det finnas något som tilltalar besökarna. Det Humlegården då har är all natur och resursen att komma bort från biltrafik och få avkoppling, som nämnt i teorin. Och de aktiviteter som används och finns behov av belysning även kvällstid, promenadslingan behöver inte gå intill dessa aktiviteter, men det verkade vara viktigt att belysningen är utformad så att det upplevs att aktiviteten och gångstråket spelar en roll tillsammans. Detta kan gestaltas genom en svag belysning över öppna delar som lätt binder samman synfältet från aktivitet till gångstråk visuellt. För att samla besökare till en promenadslinga kvällstid så är en möjlig lösning att placera hundrastgården i mitten av parken, för att bli en målpunkt för hundägare och en aktivitet att titta på för övriga besökare.

Felkällor

En felkälla i mina studier kan vara den begränsning som tidsperioden innebar, samt det begränsade antalet personer samtalsparters. Det faktum sammanställningen från samtal har genomförts manuellt innebär ett subjektivt val av informationsflödet vilket ett dataprogram hade undvikit.

Uppsatsens tidsbegränsning medförde att avstämningsmöten och genomgång av förbättringsförslaget med referenspersonerna uteblev, vilket hade varit värdefullt.

Diskussion

Mitt syfte med arbetet var att undersöka vad som fungerar trygghetsskapande i gröna offentliga miljöer även kvällstid. För att svara på syftet ställdes frågeställningen ”Vad påverkar trygghetskänslan i gröna offentliga miljöer under kvällstid?” Som ett exempel på hur den generella litteraturen om trygghet kan tillämpas i verkligheten användes en tillämpning på Humlegården i Stockholm.

Ökad belysning var en åtgärd som skulle öka tryggheten enligt besökarna. Att både teori och besökare påpekar belysning som en åtgärd för ökad upplevd trygghet talar mycket för vilken roll det har för en offentlig miljö. Slutsatsen vad gäller ljussättning är att den i dagsläget inte är anpassad för att stärka trygghetsupplevelsen utan snarare för att ge en ljussvag stämningsbelysning kvällstid, något som känns som resursslöseri då få besökare använder parken kvällstid.

Genom att gestalta för att öka trivseln i stadens gröna miljöer även kvälls- och nattetid så kan besökare känna större tillit och besökarantalet kvällstid öka.

Arbetet med Humlegården var en process som gav upphov till funderingar om hur staden ser på och prioriterar olika grupper i samhället, barn får prioriterade soliga aktiva platser för sommar och vinterhalvår, vuxna ges passiva aktiviteter i soliga lägen medan ungdomars aktiviteter förläggs på den undanskymda och skräpiga delen av parken. Ungdomarnas aktiviteter skulle lämpa sig för att lyfta fram mer då de är intressanta och spännande att titta på och följa. Varför det ser ut som det gör idag är förmodligen ett resultat av att vuxna personer med barn troligen är bättre på att framföra sina åsikter än ungdomar. Men för den upplevda tryggheten kvällstid så känns lekplats, café, löparbana irrelevanta då dessa aktiviteter sällan utspelas kvällstid. Däremot kan aktiviteter såsom bollplanen och skateboardparken vara besökta även kvällstid enligt inventeringarna.

Att omsorgsfull gestaltning och småskalighet fungerar som trygghetsskapande element är intressant. En park som Humlegården är stor till ytan och i dagsläget är buskarna sammanhängande buskage och gräsmattorna stora ytor. Men genom att dela upp parken och skapa rum så kan Humlegården på valda platser uppfattas som rikt detaljerad och därmed småskalig.

Materialet som samtalen resulterade i handlade främst om besökarnas olika val av vägar under kvällstid i jämförelse till dagtid. Att det var så stor skillnad var något som jag hade varit beredd på då jag själv inte skulle välja att gå igenom Humlegården på kvällen i dagsläget. Men att mina analyser visade att det var belysning som var den främsta anledningen till att det var så stor skillnad på vägval dagtid och kvällstid är inte oväntat. Dock så är belysning en åtgärd som

innebär att besökare antingen ser omgivande miljö eller ej och då blir gestaltning direkt underordnat.

Polis Åhlander kontrollerade brottsstatistiken över Humlegården och kommenterade med förvåning att antalet registrerade och anmälda brott i Humlegården var lägre än antalet brott i kvarteren omkring. Det betyder att till och med polisen anser att Humlegården känns otrygg, den slutsatsen har jag dragit av att Åhlander hade förväntat sig att otryggheten var stor i Humlegården, men att statistiken visade motsatsen. Det betyder att Humlegårdens dåliga rykte inte kan vara baserat på faktiska brott utan snarare på känslan av otrygghet och rädsla för brott. Det verkar som att man behöver bekämpa otryggheten snarare än att öka tryggheten, då det enligt brottsstatistiken inte är otryggare i parken än i kvarteren omkring. Det känns viktigt att få besökarna att känna sig så trygga att de bortser från medias utrop om otryggheten i Humlegården. För att kunna gröna offentliga miljöer som upplevs trygga så behöver landskapsarkitekter, politiker och tjänstemän bli medvetna om problemställningarna och de möjligheter till gestaltungs lösningar som påverkar trygghetsupplevelsen.

Skräp under buskar och bakom stängda cafebyggnader tyder på en diffus gräns mellan arbetsområden. Kanske har Humlegårdens skötselinstans inte som uppgift att plocka skräp intill byggnader eller under buskar. Men frågan om det inte vore bättre för parken om byggnaden istället användes som lokal för besökare. Ett exempel kunde varit ett galleri, gärna något som hade öppet kvällar och helger.

Initialt var tanken att runt 100 besökare skulle svara på frågor om sin upplevelse av tryggheten i Humlegården, men denna strategi fick ändras till tjugo besökare då det var svårt att få besökarna att stanna upp och besvara frågorna. Även samtalsfrågorna fick ändras från en enda allomfattande fråga till flera specifika, då det visade sig vara svårt att fånga besökarens intresse med en enda fråga.

Förslag till fortsatt arbete är en fördjupning med funktions-, aktivitets- och gestaltungsprogram för de olika delarna av Humlegården. Platserna skulle gestaltas utifrån respektive program och målgrupp för att skapa 2000-talets Humlegården, en attraktiv, populär och trygg park för alla att vistas i. Jag anser att för att förbättra den upplevda tryggheten i Humlegården krävs samordnade insatser av landskapsarkitekter, politiker, tjänstemän och media.

Det jag tagit med mig från detta arbete är komplexiteten och skillnaderna mellan faktisk och upplevd trygghet.

Min förhoppning med detta kandidatarbete var att bidra till en förståelse av aspekter som påverkar tryggheten i Humlegården, och förhoppningsvis även i andra parker. Parker skall utformas med aktiviteter som lockar många olika besökare till parkerna och därmed ökar utnyttjandet av dessa, vilket fungerar om de gestaltas så att både den faktiska som den upplevda tryggheten blir bra.

En annan spännande fortsättning vore att utföra tester/provytor och observera besöksfrekvens och undersöka besökarnas uppfattning. Observationer behöver genomföras för att testa uppsatsens slutsatser i verkligheten. Ljusföroreningar har varit omtalade en tid nu. Vilka armaturer, metoder, placeringar kan användas för att belysa gångväg och området omkring gångvägen men minimera påverkan på djur och natur? Är det möjligt att använda sensorer som belyser områden när besökare passerar? Hur uppfattas detta av besökare? Hur påverkar detta djur och natur? Hur påverkar det de boende i närheten av de gröna miljöerna?

Referenser

- Björkemarken, M. (2007). [Elektronisk] *Medborgarskap, Otrygghet, Brottslighet: Del ur serien Offentliga rum*. Tillgänglig: http://www.tryggaremanskligare.goteborg.se/pdf/publikation/Medborgarskap_Otrygghet_Brottslighet.pdf [2012-04-10]
- Boverket (2009). *Alla har rätt att känna sig trygga: Dokumentation från seminarieserien 2009*. [Elektronisk] Tillgänglig: http://www.boverket.se/Global/Planera/Dokument/planeringsfragor/jamstalld_trygg/webb-dokumentation-alla-har-ratt-att-kanna-sig-trygga-2009.pdf [2012-05-15]
- Boverket & Infab (2010). [Elektronisk] *Plats för trygghet: Inspiration för stadsutveckling*. Tillgänglig: http://www.boverket.se/Global/Webbokhandel/Dokument/2010/plats_for_trygghet.pdf [2012-04-10]
- BRÅ, Brottsförebyggande rådet (2000). [Elektronisk] *Hot spot: Lokalt förebyggande arbete: Idéskrift nr 5 från Brottsförebyggande rådet: BRÅ-rapport 2000:14*. Tillgänglig: http://www.bra.se/download/18.12305534131e173a7f180001921/2000_14_ideskript5_brott_pa_karta.pdf [2012-04-10]
- Chaaban, S. & Eriksson, N. (2011). [Elektronisk] *Flicka våldtogs – mitt i Stockholm*. Tillgänglig: <http://mobil.aftonbladet.se/nyheter/article13934768.ab> [2012-04-15]
- Ekroth, F. & Dessalles, J. (2010). [Elektronisk] *Humlegården*. Tillgänglig: <http://www.stockholm.se/humlegarden> [2012-04-10]
- Farrington, D. & Welsh, B. (2007). [Elektronisk] *Förbättrad utomhusbelysning och brottsprevention: rapport 2007:28*. Tillgänglig: http://www.bra.se/download/18.cba82f7130f475a2f180006312/2008_forbatttrad_belysning_och_brottsprevention.pdf [2012-04-10]
- Metro (2011). [Elektronisk] *Här är Stockholms farligaste parker*. Tillgänglig: <http://www.metro.se/nyheter/har-ar-stockholms-farligaste-park/EVHkdA!V5CMBtdYQV7OA/> [2011-04-27]
- Nilsson, M. (2007). [Elektronisk] *Ny mätmetod för upplevda ljudlandskap*. Tillgänglig: http://www.ljudlandskap.acoustics.nu/ljudbok.php?del=anvaendare&kapitel=kapitel_7&rubrik=rubrik7 [2012-04-10]
- Nygren, N. (2011). [Elektronisk] *Bygga bort brott: är det möjligt?* Tillgänglig: http://dSPACE.mah.se/bitstream/handle/2043/12147/NiklasN_c-uppsats.pdf?sequence=2 [2012-05-05]
- Svenska dagbladet (2007) [Elektronisk] *Kvinna våldtagen i Humlegården: En ung kvinna blev natten till torsdagen våldtagen i Humlegården*. Tillgänglig: http://www.svd.se/nyheter/stockholm/kvinna-valdtagen-i-humlegarden_719201.svd [2012-04-27]
- Sveriges radio (2005). [Elektronisk] *23-åring fick fängelse för våldtäkt i Humlegården*. Tillgänglig: <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=103&artikel=651508> [2013-04-20]
- Thorsson, S. Danielsson, S. Mårtensson, F. & Larsson, M. (2012). [Elektronisk] *Livsviktigt med grönska när staden förtätas*. Tillgänglig: <http://www.gp.se/nyheter/debatt/1.927217-livsviktigt-med-gronska-nar-staden-fortatas> [2012-11-11]
- Wallqvist, A. (2008). [Elektronisk] *Trygghetsvandringar: Idéskrift nr 16: Om lokalt brottsförebyggande arbete från Brottsförebyggande rådet*. Tillgänglig:

http://www.bra.se/download/18.cba82f7130f475a2f180007521/2008_ideskript_16_trygghetsvandring.pdf
[2012-04-10]

Kartmaterial

Stockholms stadsbyggnadskontor, stadsmättningsavdelningen. Box 8314 - 104 20
Stockholm. kartbutiken.sbk@stockholm.se 08-508 273 58

Google Maps - © 2012 Google. Bilden tillhör Lantmäteriet/ Metria, Kartdata
2012 Google: <http://maps.google.se/#bmb=1>

Samtal

Samtal med ansvarig för trygghetsvandring på Östermalm samt chef för barn och ungdom, Mats Claesson 2012-05-03, klockan 11:49.

Samtal med Östermalms Närpolis, Göran Åhlander på Östermalms polisstation
2012-04-19, klockan 14:00

Samtal med Björn Landsky, Chef för Parkleken i Humlegården, Östermalms
stadsdelsförvaltning.